

DE INSCHRIJVING OP BEVEL VAN KEIZER AUGUSTUS

• Gerard Kramer

Grote kans dat u al een idee hebt waarover dit artikel gaat. Keizer Augustus komt immers maar één keer in het Nieuwe Testament voor, en dat is in Lukas 2:1, aan het begin van het kerstverhaal. Daar geeft hij het bevel tot een inschrijving. Het zijn deze beide woorden waar we, in omgekeerde volgorde overigens, bij stil zullen staan.

De inschrijving

Het woord 'inschrijving' (Gr. *apografê*) komt voor in Luk.2:2 en Hand.5:37, en het werkwoord 'inschrijven' (Gr. *anagrafoo*) in Hebr.12:23. Deze laatste twee plaatsen noem ik volledigheidshalve, want in dit artikel beperk ik mij tot de inschrijving in het evangelie naar Lukas. Zonder overdrijving kunnen we zeggen dat de door Lukas vermelde inschrijving de belangrijkste inschrijving is geweest uit de geschiedenis. Het gevolg hiervan was namelijk dat de Heer Jezus niet in Nazareth, maar in Bethlehem geboren is - ieder moest immers naar zijn eigen stad, en zodoende kwam de Nazareense timmerman Jozef terecht in de stad van David, die Bethlehem heette. Jozef was namelijk uit het huis en de familie van David, en van

David weten we dat hij een zoon was van de Bethlehemiet Isai (1Sam.16:1).

Over zowel de vertaling als de uitleg van Luk.2:1-2 is veel te doen. Er kan namelijk vertaald worden 'Deze inschrijving vond voor het eerst plaats toen Quirinius stadhouder over Syrië was', en 'Deze eerste inschrijving vond plaats toen Quirinius stadhouder over Syrië was'. Maakt weinig uit, zegt u? Inderdaad, in het Grieks slechts één letter; het is namelijk ook nog een kwestie van de handschriften. Toch hebben de vertalingen ook consequenties voor de uitleg: als de eerste vertaling juist is, was er één inschrijving; als de tweede vertaling juist is, waren er mogelijk meer inschrijvingen. En dan is er ook nog het

probleem van de datering van deze inschrijving naar het stadhouderschap van Quirinius over Syrië. Dat is best een ingewikkelde kwestie, waar gelukkig wel een oplossing voor gevonden is, maar dat is teveel en te technisch voor een kort artikel. Daarom beperk ik mij nu tot de vraag: wat was dit eigenlijk voor inschrijving? Wat was het doel van deze grootschalige registratie? Want die gold het hele Romeinse rijk. We hebben een aanwijzing dat Augustus een commissie van twintig man heeft ingesteld om deze operatie te coördineren. De geschiedschrijvers Tacitus (*Annales* I 11) en Suetonius (*Vita Augusti* 101) vermelden dat Augustus zorgvuldig de omvang van de bevolking bijhield om zo te weten hoeveel militairen en hoeveel belastingplichtigen zijn rijk bevolkten. Er is wel gesuggereerd dat Augustus in dit geval ook een grondbelasting heeft geheven. Dat zou kunnen verklaren waarom Jozef en Maria, hoewel woonachtig in Nazareth, naar hun familiegebied moesten terugkeren voor de registratie als zij een lapje grond in Bethlehem bezaten - maar dit is speculatie. Toch is het interessant ook deze optie bij de discussie te betrekken.

Grondbelasting?

Het is niet zo vreemd te veronderstellen dat Jozef er misschien ook persoonlijk belang bij had om naar Bethlehem te vertrekken - tenminste als hij daar een stuk land bezat dat behoorde tot het familiebezit. Het voorvaderlijke stadje Bethlehem moet dan de plaats zijn geweest waar dat onroerend familie-eigendom was gelegen. De Romeinen waren toen namelijk bezig een grondbelastingstelsel op te bouwen in de veroverde kolonie Judéa. Daarom kan Jozef wel degelijk ook vanuit Galiléa naar Judéa gereisd zijn om te vermijden dat hij verkeerd (te hoog) zou worden aangeslagen in het nieuwe grondbelastingstelsel. Hierbij is van belang te weten, dat in het Romeinse Rijk door gebrek aan landmeetkundige mogelijkheden (en het lastige Romeinse getallenstelsel) de grondbelasting aanvankelijk werd geheven op basis van een opgave door de betrokkene zelf. Als dat niet mogelijk was, werd men ingeschat door de overheid. Dat zal gunstig voor die overheid en ongunstig voor de belastingbetaler hebben uitgepakt.

De grondbelasting werd namelijk ingevoerd, omdat het bestaande belastingstelsel faalde. In de onderworpen gebieden werd belasting geheven via tolgaarders, de beruchte tollenaars. De Romeinen verpachtten het belasting heffen bij voorkeur aan inheemsen die bekend waren met plaatselijke gewoonten en gebruiken. De tollenaars waren een vooraf afgesproken bedrag verschuldigd aan de overheid. Dat bedrag moesten ze op de één of andere manier van hun landgenoten bijengaren.

De tollenaars waren echter onbetrouwbaar. Veel belastingen werden niet of slechts gedeeltelijk geheven en door de heffer slechts gedeeltelijk afgedragen. Het taalprobleem en de onbekendheid met de lokale gebruiken speelden de Romeinen daarin parten. Dat alles bevorderde het ontstaan van een nieuwe belasting: de belasting op het bezit van stukken grond. De Romeinen, efficiënt als ze waren, zagen veel heil in grondbelasting. Daarmee manipuleren was immers veel moeilijker. Grondbelasting heeft een sterk objectief karakter. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat in grote delen van het Romeinse rijk een kadaster ter heffing van grondbelasting werd ingevoerd.

Het bevel

Er ging een 'bevel', Gr. *dogma*, uit van keizer Augustus voor de zojuist besproken inschrijving. In Hand.17:7 is dit woord in het meervoud vertaald als de 'verordeningen' van de keizer. Interessant is dat het ook gebruikt wordt voor de 'verordeningen die door de apostelen en de oudsten van Jeruzalem waren vastgesteld om die te onderhouden' (Hand.16:4). Het is met 'inzettingen' vertaald in Ef.2:15 en Kol.2:14 - in beide gedeelten spreekt Paulus over de inzettingen van de wet.

Als *dogma* op een persoon teruggaat, zoals hier in Luk.2:1 en de beide plaatsen uit Handelingen, dan zou men het ook kunnen vertalen als 'besluit'. Het woord hangt namelijk samen met het woord *dokeoo*, dat o.a. 'menen', 'goed toeschijnen' betekent. Het is vertaald met 'besluiten' in Hand.15:22,25. En als Augustus iets goed toescheen, dan resulteerde dat in een besluit, dat hij krachtens zijn keizerschap vrij en onbelemmerd kon nemen. Zo'n besluit had voor alle inwoners van zijn gezagsgebied - het Romeinse rijk - de waarde van een bevel. Alleen zal Augustus in dit geval niet geweten hebben welke bijzondere consequentie zijn besluit, zijn bevel, heeft gehad: dat de Heiland in Bethlehem geboren zou worden, conform de profetie van Micha 5. Zonder dat Augustus het wist, voerde hij met zijn besluit het besluit uit van Degene wiens macht ver uitsteeg boven die van de keizer: het bevel van de Allerhoogste!

1. Ik dank de heer Gerard Langerhorst, die mij tijdens een gesprek op de 50-Plusbeurs wees op een artikel van H.A.L. Dekker, *Overdracht van grond en landregistratie in de Bijbel*, in het *Nederlands Geodetisch Tijdschrift Geodesia*, 29 (1987), 519-521. Aan dit artikel heb ik enkele bijzonderheden over de Romeinse grondbelasting ontleend.